

דבר העורך

גיליון זה של **ביטחון סוציאלי** יוצא לאור בתקופה שבה החברה הישראלית ניצבת מול אתגרים חסרי תקדים. תקופה זו נמשכת זה כשנתיים ועתידה מי ישרנו. במציאות מתוחה של אי ודאות כלכלית, חברתית וביטחונית גוברת חשיבותם של ידע מבוסס ראיות, רגישות מוסרית ומחויבות לצדק חברתי. מערכת כתב העת גאה להציג שישה מאמרים חדשים אשר כתבו חוקרות וחוקרי מדיניות חברתית, ועוסקים כולם – כל אחד בדרכו – בשאלות מפתח של שוויון, נגישות, מדיניות רווחה, והאחריות הציבורית כלפי אוכלוסיות מוחלשות.

המאמרים נסקרו על ידי חברות וחברי הקהילה המדעית הישראלית בתחום המדיניות החברתית. בניגוד לשמותיהם של מי ששקדו על ביצוע המחקרים וכתבתם, המופיעים בגיליונות האקדמיים, עבודתם של השופטים נותרת תמיד מאחורי הקלעים. ברצוני להביע הערכה עמוקה לשופטות ולשופטים – עמיתות ועמיתים מהאקדמיה ומהשדה – אשר ממשיכים, פעם אחר פעם, להירתם לשיפוט מאמרים המוגשים לכתב העת. תרומתם אינה מובנת מאליה: הם מקדישים מזמנם וממרחם כדי לקרוא, להעיר, לשפר ולהשביח את המאמרים, ובכך מבטיחים שהתכנים המתפרסמים יהיו איכותיים, מבוססי ראיות וערוכים היטב.

שיפוט מקצועי הוא חלק מהותי מהקהילה המדעית, וכתב העת **ביטחון סוציאלי** אינו יוצא מן הכלל. אנו מצפים מכל מי ששולח מאמר לשיפוט לגלות אחריות הדדית, ולהיענות גם להצעות לשיפוט. אני מקווה שעוד ועוד חוקרות וחוקרים ייענו בחיוב לקריאה זו – למען המשך קיומו של כתב עת מקצועי, איכותי וקהילתי. מערכת כתב העת עובדת עם אנשי המוסד לביטוח לאומי על הכנת מערכת ממוחשבת להגשת כתבי עת לשיפוט. אנו תקווה כי מאמצינו אלו יבשילו במהלך השנה הקרובה, ויקלו את עבודת הריכוז והשיפוט של המאמרים העתידיים בשנים הבאות.

מה לפניכם בגיליון זה? המאמר הראשון, מאת הדס שפירא, אנה רזניקובסקי קוראס וטל ארזי, **מלחמה בבית: אלימות במשפחה במהלך מלחמת "חרבות ברזל" ונכונות לפנייה לעזרה**, מבקש לספק תמונת מצב עדכנית על היקפה של תופעת האלימות במשפחה במהלך מלחמת "חרבות ברזל", תוך התמקדות בגורמי סיכון ייחודיים לתקופת משבר זו. המחקר מבוסס על סקר כמותי רחב-היקף שנערך בפברואר 2024 בקרב מדגם מייצג של 1,529 נשאלים בני 18 ומעלה מכלל החברה הישראלית. הממצאים מעוררי דאגה: כ-44% מהמשיבים דיווחו על אלימות מילולית, רגשית או נפשית; 25% דיווחו על אלימות כלכלית; 6.6% דיווחו על אלימות פיזית; ו-3.4% דיווחו על אלימות מינית בתוך המשפחה. שיעורי

הדיווח היו גבוהים במיוחד בקרב מי שפנו מביתם או גויסו לצבא בעקבות המלחמה. המאמר מדגיש את החשיבות שיש לזיהוי של סוגי אלימות שקופים – כמו אלימות רגשית או כלכלית – ולהתמודדות עימם, וקורא לגיבוש מענים מותאמים למצבי חירום, להגברת המודעות הציבורית ולאיתור יזום של נפגעות ונפגעים.

המאמר השני הוא פרי מחקר משותף שערכתי עם דני פילק ודנה נתן-קרופ, **רפואה שחורה במערכת הבריאות הישראלית: בחינת התופעה והמלצות למקבלי החלטות**. מאמר זה בוחן את תופעת "הרפואה השחורה" בישראל – תשלומים בלתי פורמליים ובלתי חוקיים לספקי שירותי בריאות. ממצאי סקר שנערך בקרב מדגם ארצי מייצג מראים כי למרות מגמות של ירידה מסוימת בשיעורי התשלום, עדיין קיים שימוש נרחב בתשלומים בלתי חוקיים או לא מדווחים. שימוש זה נובע לעיתים קרובות מחוסר אמון במערכת, מתחושת הפליה או מהיעדר נגישות שווה. המאמר מצביע על כך שרפואה שחורה אינה שאלה של חוק בלבד, אלא גם של צדק – וכי חיזוק האמון הציבורי, הגברת השקיפות והנגשת שירותים רפואיים לכלל האוכלוסיות הם תנאים הכרחיים לצמצום התופעה. אציין כי מכיוון שאני אחד ממחברי המאמר, תהליך השיפוט של מאמר זה נעשה כולו על ידי העורך היוצא, ישראל (איסי) דורון.

את המאמר השלישי כתבו תהילה רפטר עוזרי ואורלי שפירא-לשציינסקי. מאמרן, **אתגרים אתיים של עובדים סוציאליים בעת שילובם של אנשים עם מוגבלות שכלית התפתחותית במחקר**, מתמקד באתגרים האתיים הייחודיים הכרוכים בשילובם של אנשים עם מוגבלות שכלית התפתחותית במחקרים חברתיים. באמצעות מחקר איכותני שכלל ראיונות עם עובדים סוציאליים, אפטרופוסים, תומכי החלטה ואנשים עם מוגבלות שכלית, המחברות זיהו מתחים ודילמות מוסריות שמעמידים בספק את מידת ההשתתפות, ההסכמה המודעת והמוגנות של משתתפים מקבוצה זו. המאמר מציע ארבעה עקרונות אתיים מרכזיים – כללי עבודה מותאמים, שמירה על פרטיות, מוגנות ושיתופיות – וממליץ על פיתוח מסמך עקרונות ייחודי לקידום השתתפות שוויונית במחקר. מעבר לחשיבותו התאורטית, למאמר תרומה יישומית משמעותית בעידוד שילובן של אוכלוסיות פגיעות במחקר ובדיוק הקוד האתי לעובדים סוציאליים. המחקר קורא לבחון מחדש את עמדותיהם של אנשי מקצוע כלפי מסוגלותם של אנשים עם מוגבלות שכלית להשתתף במחקר, ומציע כלים שיכולים להרחיב את גבולות ההכלה במחקר חברתי. הוא ממחיש כיצד תכנון המחקר באופן רגיש, זהיר ומודע אינו מכביד, אלא דווקא מעשיר את הידע ומחזק את הלגיטימציה שלו.

המאמר הרביעי, שכתבו שרון אגוזי וסיוואר מחול-חירי, **התמודדות הורים לילדים חולי סרטן: חרדה, מערכות תמיכה, אמון בצוות הרפואי והעדפות בקבלת החלטות**, מתמקד בהורים לילדים חולי סרטן, ובוחן כיצד משתנים אישיים, רפואיים ותרבותיים משפיעים על התמודדותם עם המשבר הקשה. המחקר, שהתבסס על מודל אקולוגי רחב ונסמך על סקר כמותי בקרב הורים יהודים וערבים, בחן את רמת החרדה של ההורים, תחושת האמון שלהם בצוות הרפואי, מערכות התמיכה שהם זוכים להן, והעדפותיהם בשותפות בקבלת החלטות רפואיות. הממצאים מלמדים על רמת חרדה גבוהה במיוחד בקרב כלל ההורים, ועל פגיעות

ייחודית בקרב הורים ערבים; לצד זאת, נמצא כי הורים משכילים יותר, ומי שנשענים על רשתות תמיכה רחבות, נוטים למלא תפקיד פעיל יותר בקבלת החלטות. המאמר מדגיש את החשיבות שבפיתוח מענים רגישי תרבות ומותאמים אישית להורים המתמודדים עם מחלת ילדם, במיוחד בקרב קבוצות מוחלשות, ומציע כיוונים מעשיים למדיניות ולהתערבות קלינית רב-מערכתית.

המאמר החמישי, שכתבו מיכל גולדקורן, עדית בליט-כהן ואביעד תור-סיני, **התמודדות הכלכלית של משפחות חד-הוריות בישראל**, בוחן את חוויית ההשתתפות והנשירה של הורים גרושים ממשפחות חד-הוריות מתוכנית ליווי והדרכה פיננסית בישראל. המחקר נעשה בגישה איכותנית-קונסטרוקטיביסטית, תוך שימוש ב-16 ראיונות עומק מובנים למחצה עם הורים בגילים 40–57 שפנו מרצונם לארגון חברתי לקבלת סיוע כלכלי אך נשרו מהתוכנית. המחברים מצאו שלמרות מוטיבציה ראשונית גבוהה, המשתתפים חוו תסכול גובר בשל חוסר התאמה של התוכנית עבורם, קשיים ביחסי מדיך-מודרך, עומסים רגשיים ותפעוליים, ותחושת כישלון. מרואיינים הדגישו את הצורך בתוכניות גמישות המותאמות למציאות חייהם הייחודית ומשלבות בין ידע פיננסי לתמיכה רגשית. הממצאים ממחישים את הפער בין מודלים גנריים לבין הצרכים של משפחות חד-הוריות, ומצביעים על החשיבות שבפיתוח הדרכה פיננסית מודעת הקשר, רגישת מגדר ותרבות.

חותם את הגיליון מאמרו של שירה רוזנברג-לביא וענת הרבסט-דבי, **אימהות ואבות עם מוגבלויות בהליכי אימוץ כפוי של ילדותיהן וילדיהם: ההצטלבות בין מגדר, מוגבלות ומעמד חברתי-כלכלי**. המאמר מתמקד במפגש שבין מדיניות רווחה למגדר בישראל, ובוחן את האופן שבו מדיניות המוגדרת ניטרלית לכאורה משתקת אי שוויון מגדרי ואף מעמיקה אותו. מחקרן מצביע על כך שהורות עם מוגבלויות מורכבת אף יותר ממה שמשתקף בתפיסותיהם של שופטים, עובדי רווחה ומומחי בריאות, כפי שנחשף בניתוח של פסיקות בתי המשפט. הורים אלה נתפסים כמי שאינם יכולים לספק באופן עצמאי את צורכי ילדם, ובכל זאת הם אינם נחשבים זכאים לסיוע של רשויות. גישה שיפוטית המדגישה את האחריות של רשויות הרווחה לספק שירותי הכוונה ותמיכה להורים עם מוגבלויות עשויה לשפר את רווחתם של הורים וילדים גם יחד.

זה המקום לציין כי מאמרו של רוזנברג-לביא והרבסט-דבי הוא **בחירת העורך** לגיליון זה. ברכות! החל מגיליון זה אנו מייסדים מסורת של בחירת מאמר הראוי לתשומת לב ולציון מיוחד. בכל גיליון של כתב העת **ביטחון סוציאלי** מתכנסים עורך כתב העת ושניים מחברי המערכת לבחירת מאמר אחד אשר יישא את התואר. הבחירה נעשית על סמך מצוינות אקדמית, תרומה ייחודית לשיח המדיניות החברתית, וחדשנות מחקרית או רעיונית, ומתקבל בהחלטת רוב הוועדה (או בהחלטת העורך, במקרה של שוויון). המאמר בגיליון זה נבחר פה אחד.

החל מהגיליון הבא נתחיל גם פרויקט חדש בשם **עורכים מתמחים**. פרויקט זה נערך בשיתוף פעולה עם **אספנט ישראל ומוקד אוניברסיטת חיפה לפוליטיקה של האי-שוויון**. הפרויקט מעניק לתלמידים/ות מחקר בתחום המדיניות החברתית הזדמנות להיכנס לראשונה אל מאחורי הקלעים של עולם הפרסום המדעי, להיחשף להליכי שיפוט, וללמוד מקרוב כיצד מתקבלות החלטות מערכתיות בכתב עת אקדמי. המשתתפים והמשתתפות ייקחו חלק בקריאת מאמרים, בהערכתם ובדיונים מערכתיים, ובכך ירכשו כלים חיוניים להמשך דרכם האקדמית. השנה אף הוענקה למשתתפי הפרויקט מלגה צנועה והם יוכרו כעורכי ועורכות משנה בגיליון. אנו סבורים כי פרויקט זה הוא נדבך חשוב בפיתוח דור העתיד של האקדמיה בתחום המדיניות החברתית.

משתתפי הפרויקט השנה נבחרו על ידי ועדת שיפוט שחבריה היו ד"ר אסף לבנון, ד"ר נוגה פיטובסקי-נוה, ד"ר נועם תרשיש ופרופ' רוני הולר, וישמשו עורכים אורחים בכתב העת, בהנחיית העורך הראשי ובליווי צוות מערכת כתב העת. שתי העורכות המתמחות שנבחרו ללוות את הגיליון הבא (127) הן גב' איטה קאופמן (MSW) ועו"ד מלכה דורון. איטה היא דוקטורנטית בבית הספר לעבודה סוציאלית באוניברסיטת בר-אילן ועובדת סוציאלית במרפאה הפסיכיאטרית של המרכז הרפואי ברזילי באשקלון. היא חוקרת משתנים המשפיעים על השימוש וההתמדה בשירותי "סל שיקום", ועל הקשר ביניהם לבין הצלחת השיקום או כישלונם. מלכה היא דוקטורנטית בחוג לגרונטולוגיה באוניברסיטת חיפה, החוקרת היבטים אישיים, בין-אישיים וחברתיים של ביצוע ייפוי כוח מתמשך בזקנה מפרספקטיבה בין-תחומית, משפטית וגרונטולוגית. בנימה אישית אציין כי העבודה עם שתי תלמידות מחקר מבריקות אלו היא עונג צרוף, ואף אני למד מהן רבות.

כדרכנו, אנו מבקשים להודות למחברות ולמחברים, לשופטים ולשופטות שסייעו בשיפוט המאמרים, לצוות המערכת ולעוסקים במלאכה. זה הזמן להודות גם לחברי מערכת כתב העת, ובמיוחד לעורכת של מדור סקירת הספרים נוגה פיטובסקי-נוה, על העבודה החשובה שהיא עושה בריכוז ובהצגה של ספרות רלוונטית חדשה. תודות רבות גם למיכל סגל על הנגשת השינויים בתחום החקיקה והפסיקה החברתית בשפה ברורה וקולחת ופשוטה. תודה למיה עורב-הטל על ריכוז המערכת, לנירית איטינגון על עריכת הלשון, ולאלי דייץ' על העיצוב. תודה גם להנהלת המוסד לביטוח לאומי ולניצה קסיר על התמיכה המתמשכת.

אסיים בתקווה לחזרתם המהירה והבטוחה של כל החטופים, להחלמה מלאה – גופנית ונפשית – של כלל הפצועות והפצועים, לשלומם של נשות ואנשי כוחות הביטחון, ולימים של רווחה, בריאות, חמלה ושקט בחברה הישראלית.

קריאה נעימה ופורה.

פרופ' ניסים (נסי) כהן

עורך ראשי